

Det sociale Spørgsmaal.

Literatur-Anmeldelser.

II.

Professor Westergaard har i sine varmt følte Foredrag om »Socialismen og Samfundsudviklingen« *) ofte ladet sig forlede til at bruge noget for stærke Udtryk; — men man skal ikke derfor overse de træffende Bemærkninger, der findes, især henimod Slutningen. Skønt Ven af Arbejdernes Fagforeninger er Prof. W. saaledes ingenlunde blind for Farerne ved dem, navnlig Faren for aandelig Tvang. »Det er«, siger han, »efter min Opfattelse den alvorligste Anklage, der kan rettes mod vore Dages Associationsvæsen, at det lægger et Kammeratskabets Aag paa Mennesker og kun altfor ofte tvinger dem ind i en aandelig Spændetrøje. Der er Mange, som tro, at de gavne den Sag, som de kæmpe for, ved en saadan Tvang. Og det kan maa-ske se saaledes ud en Tid lang. Men i Længden vil den virke som en Forbandelse. Skulle vi naa

---

*) Sociale Smaaskrifter. Udgivne af Udvalget til social Oplysnings Fremme. I. Harald Westergaard: Socialismen og Samfundsudviklingen. København, Vilhelm Trydes Forlag, 1899.

Det sociale Spørgsmaal.

Literatur-Anmeldelser.

II.

Professor Westergaard har i sine varmt følte Foredrag om »Socialismen og Samfundsudviklingen« *) ofte ladet sig forlede til at bruge noget for stærke Udtryk; — men man skal ikke derfor overse de træffende Bemærkninger, der findes, især henimod Slutningen. Skønt Ven af Arbejdernes Fagforeninger er Prof. W. saaledes ingenlunde blind for Farerne ved dem, navnlig Faren for aandelig Tvang. »Det er«, siger han, »efter min Opfattelse den alvorligste Anklage, der kan rettes mod vore Dages Associationsvæsen, at det lægger et Kammeratskabets Aag paa Mennesker og kun altfor ofte tvinger dem ind i en aandelig Spændetrøje. Der er Mange, som tro, at de gavne den Sag, som de kæmpe for, ved en saadan Tvang. Og det kan maa-ske se saaledes ud en Tid lang. Men i Længden vil den virke som en Forbandelse. Skulle vi naa

---

*) Sociale Smaaskrifter. Udgivne af Udvalget til social Oplysnings Fremme. I. Harald Westergaard: Socialismen og Samfundsudviklingen. København, Vilhelm Trydes Forlag, 1899.

frem til en lykkelig Samfundsudvikling i vort Land. skulle de dybe Kløfter mellem Samfundsklasserne fyldes, saa maa først og fremmest den Enkeltes aandelige Frihed respekteres som den største og vigtigste af alle Menneskerettigheder«. Med denne Professor Westergaards stærke Hævdelse af den aandelige Individualisme, som saa lidet harmonerer med de socialdemokratiske Bestræbelser, kan Anmelderen ganske sympathisere.

Og naar Prof. W. videre frem endog profeterer, at det endelige »lykkelige Resultat af Udviklingen« kan blive, »at Klasseadskillelsen forsvinder«, saa tror Anmelderen ganske vist, at denne Profeti ikke fuldt ud kan virkeliggøres, men han vil dog henlede Læsernes særlige Opmærksomhed paa disse Professor Westergaards Ord: »Det er dette [Klasseadskillelsens Forsvinden], der maa være det store Endemaal for alle sande Menneskevenner. Der er aabenbart rige Muligheder tilstede, for at Maalet kan naas.*) Naar Arbejdere og Arbejdsgivere naa hen til at betragte sig som indbyrdes solidariske, hver for sig samlede i faste, tæt byggede Organisationer, da vil Brodden paa mange Maader være taget af Klasseadskillelsen. Den værste Kilde til Utilfredshed turde være Følelsen af at blive overset. Og der kan gøres mere for at udtørre denne Kilde, saa at den menige Arbejder kan komme til at føle sig paa lige Trin med Embedsmanden og den store Fabrikant. Atter maa jeg have Lov til at pege paa de gamle Stier, og nævne de Reformkrav, som de liberale

---

*) Udhævelserne ovenfor ved A. P.-St.

Nationaløkonomer nærrede. Man gør dem ofte Uret, naar man mener, at de slet Intet havde at foreslaa. Det var ikke Tilfældet. De vilde en stor Reform af Undervisningsvæsenet; de Penge, som kunde spares ved den af Malthus foreslaaede Ophævelse af Fattigvæsenet, vilde han f. Ex. have anvendt i Folkeoplysningens Tjeneste ...« Man vil i den her citerede Udtalelse bemærke: det lyse Blik paa den Fremtid, vi gaa i Møde, — Erkendelsen af at det sociale Spørgsmaal væsentligst ikke er noget materielt, men et aandeligt Spørgsmaal, — og den Anerkendelse, der ydes de ellers saa ringeagtede »liberale Nationaløkonomer«.

Prof. Westergaard holdt sine Foredrag i »Bethesda« som Dele af en Foredrags-Cyklus, der var bleven arrangeret af et kristeligt Foretagende, der hedder »Udvalget til social Oplysnings Fremme«. Om den Gerning, dette Udvalg har begyndt, udtalte Prof. W. det Ønske og det Haab, at den »maatte hjælpe med til, at man forstaaer Udviklingen og ser paa den med Tro paa, at Samfundslegemet ikke behøver at være sygt, fordi det ser anderledes ud end for halvtredsindstyve eller hundrede Aar siden. Maatte den bidrage til, at Mennesker, der nu staa paa Post overfor hinanden, kunne række hinanden Broderhaand og enigt og samdrægtigt arbejde paa at bringe hele Udviklingen fremad i et sundt og naturligt Spor, saa at Digterens Ord kan blive Sandhed, omend i en anden Betydning end han drømte om: Atter det Skilte bøjer sig sammen, en Gang i Tiden vorder det Et«.

Denne Slutning tør vi ikke forstaa som en Pro-

feti om, at al Forskel en Dag vil være forsvunden fra Jorderiget. Meningen turde vel være denne: Den »bellum omnium contra omnes«, hvorom man i tidligere Tider — med betydelig Overdrivelse — talte, svinder Dag for Dag; — en fuldstændig og evig Fred er ganske vist uforenelig med den menneskelige Natur, ja med al jordisk Natur, men vi gaa dog sikkert frem ad den gode Vej, ad den Vej, der fører mod den sociale Enhed. — Dette er Professor Westergaards Konklusion, og den ville vi gerne acceptere. I sit Foredrags Begyndelse oprullede han et trist Vinterbillede for os; Slutningen, derimod, er fuld af Haab; her males med Foraarets lyse Farver, — og paa Konklusionen kommer det jo dog an.

I det Følgende skal der dvæles lidt ved en enkelt Sætning, som findes i det ovenfor citerede Stykke, nemlig denne Sætning: »Den værste Kilde til Utilfredshed turde være Følelsen af at blive overset«. Hermed har Prof. W. rigtigt, men kort antydet Spørgsmaalets Kerne. »Kilden til Utilfredshed« er ikke fortrinsvis den materielle Nød og Elendighed, der findes i Nutiden, skønt i langt ringere Grad end

Fortiden; ejheller fortrinsvis den sociale Klasseadskillelse, der er aftagende; nej, »den værste Kilde« er en i de faktiske Forhold maaske begrundet, maaske ikke begrundet »Følelse«, nemlig den subjektive Følelse af at blive overset. Deraf følger, at naar vi staa for den store Opgave: at fjerne eller mildne Utilfredsheden, bør vi ikke fortrinsvis tænke paa materielle Forholdsregler, der muligvis slet ikke kunne udrette noget ligeoverfor en Følelsessag. Opgaven maa gribes an dybere nede. »Det sociale Oplysnings-Udvalgs«

Mænd ville formentligt indrømme dette; men det maa dog tilføjes, at den Tale, som i alt Fald nogle af disse Mænd føre, meget ofte er saaledes, at den ikke vejleder, men tværtimod vildleder Tilhørerne med Hensyn til det, der er og maa være deres virkelige Mening.

Naar man nu skulde formulere, hvad det sociale Spørgsmaal er, — det vil sige: det store Spørgsmaal, i hvilket alle Enkelt-Spørgsmaal opgaa, — og naar man samtidigt vilde bestræbe sig for at holde sig saa meget som muligt op til, hvad der, som ovenfor antydet, er og maa være »det sociale Oplysnings Udvalgs« inderste Mening, saa turde man vel bruge disse Ord: det sociale Spørgsmaal er det store Lykke-Spørgsmaal, der ikke blot er afgørende for de enkelte Individider, men ogsaa er af social Art, — dette Spørgsmaal nemlig: hvorledes finde vi Hvile for vore Sjæle?

Hvorledes dette Spørgsmaal maa besvares af Kristne, behøver ikke at siges: Svaret for Kristne findes paa selve det Sted, hvor Spørgsmaalet først er formuleret. Her skal Spørgsmaalet ikke fremsættes »i kristelig Belysning«. En almenmenneskelig Betragtning skal her forsøges.

— Den store, afgørende Betingelse for social Lykkefølelse er: Tillid til og Agtelse for den sociale Orden. Uden Agtelse for det Samfund, vi leve i, finde vi ingen Hvile for vore Sjæle. Hvis vi, der arbejde og ere besværede, ikke med Tillid tør henvende os til det Samfund, der dog opretholder os Alle, vil der ikke blive givet os Hvile. Hvo der

nedbryder vor Agtelse for Samfundet, ødelægger den Fred, den Hvile, den sociale Lykkefølelse, vi fremfor Alt trænge til.

Det burde ikke være nødvendigt at tilføje, at Agtelse for Samfundsordenen ikke er det Samme som en ubetinget Godkendelse af Alt, hvad der sker i Samfundet. Ligesom jeg kan agte, elske og beundre en Mand, skønt jeg tydeligt ser hans store Mangler, saaledes kan jeg ogsaa have Agtelse for den sociale Mekanisme, ja beundre den Sikkerhed, hvormed den i det Store og Hele arbejder, skønt jeg ved, at der ofte finder store og beklagelige Uregelmæssigheder Sted. Det er min Ret, ja min Pligt at dadle de Fejl, der begaas, og at gøre, hvad der staar i min Magt, for at faa de sociale Mangler afhjulpne, — men jeg bør ikke i min reformatoriske Iver gaa ud over en vis Grænse. Jeg bør ikke overdrive Fejlene, ikke overdrive dem i en saadan Grad, at det Billede, jeg giver, bliver usandt. Det er min Ret og min Pligt at henlede Opmærksomheden paa den sociale Nød, og at fastslaa Hjælpemidler imod den, hvis jeg kender saadanne; men jeg bør ikke forme min Skildring paa en saadan Maade, at det kommer til at se ud, som om Samfundet sank stedse dybere i Nød og Elendighed, thi dette er ikke sandt. Det er min Ret og Pligt at dadle de sociale Uretfærdigheder, den sociale Ulighed som bestaar, skønt den ikke burde bestaa, — men jeg bør ikke i min Skildring lade Ulighederne omforme sig til »gabende Svælg«, »Samfundsspaltninger«, »Klassekløfter«, og Sligt, som ikke stemmer med Virkeligheden. Jeg har Lov til at tale om, at det, man kalder Kon-

kurrence, har sine Mangler, — men jeg gaar for vidt, naar jeg taler om en i vort Samfund formentlig herskende »anarkisk« Konkurrence.

»Den anarkiske Konkurrence«! Sandheden er den, at Konkurrencen ikke er noget anarkisk, men i Realiteten tværtimod et vidunderligt stærkt sammenholdende Princip. I Regeringskontorerne, som Socialisterne saa saare elske, kan der lettelig findes en saadan Uorden, at der der næsten kan tales om »Anarki«. Endog i de Organisationer, der skulde være de stærkest sammentømrede, de store Hærororganisationer, har man set haabløst Virvar. I den fri Konkurrences Samfund findes det ikke.

Beviserne, eller de hyppigt hørte saakaldte »Beviser« for at Konkurrencen fører til »Anarki« lyde saaledes:

1. Under den fri Konkurrence er der ganske vist blevet opsamlet større Rigdomme end tidligere, men samtidig er Proletariseringen tiltagen. De store Rigdomme ere blevne opsamlede paa nogle faa Hænder, — Befolkningens store Flertal smægter i Nød og Elendighed. Paa den ene Side: de stormægtige Kapitalister, »Millionærerne«, — paa den anden Side: det arbejdende Proletariat. En Samfundsspaltning, der maa ende med Samfundets Undergang. Spaltnings-Spørgsmaalet!

2. Samfundet forlanger, at Alle, undtagen Kapitalisterne, skulle arbejde, — og dog findes der i vort anarkiske Samfund en stor Mængde arbejdsdygtige og arbejdsvillige Personer, der ikke kunne finde Arbejde. Arbejdsløshedens store Problem!

3. Samfundet hjemses periodisk af svare Kri-

ser. Alt synes en Stund at gaa saa godt for det arbejdende Samfund; der produceres og handles og tjenes gode Penge, — og saa en skøn Dag viser det sig, at den straalende Bygning kun er et Korthus, der falder overende ved et Vindpust. Det økonomiske Krise-Problem!

Om Nr. 1, Spaltnings-Spørgsmaalet, er her alt blevet talt (se forrige Hefte). Det er uforødent yderligere at dvæle ved den tomme, agitatoriske Tale om Samfunds-Spaltningen. Derimod nogle Ord om Arbejdsløsheds-Problemet og om Krise-Problemet.

Arbejdsløsheds-Problemet. Ja, selvfølgelig findes der Arbejdsløse. Fra forskellige Lande haves der nogen, men rigtignok kun en lidet fyldestgørende Arbejdsløsheds-Statistik. Til det britiske »Board of Trade« gav de britiske Fagforeninger Meddelelse om, at af de paagældende Foreningers Medlemmer var følgende Procent »unemployed« i de enkelte Maaneder af de syv Aar 1892—98 gennemsnitligt:

Gennemsnitligt for de syv Aar 1892—1898. pCt. Arbejdsløse.	
Januar	6,1
Februar.....	5,8
Marts.....	5,2
April	4,8
Maj.....	4,7
Juni	4,5
Juli.....	4,6
Avgust.....	5,0
September	5,2
Oktober	5,3
November.....	5,3
December.....	6,0

	Gennemsnits- Procent Ar- bejdsløse for de hele Aar.
Aar 1892	6,3
— 1893	7,5
— 1894	6,9
— 1895	5,8
— 1896	3,4
— 1897	3,5
— 1898	3,0

Igennem den første Talrække skimter man Aars-
tidernes sædvanlige Indflydelse; igennem den sidste
»de gode Tider«, vi nu glæde os over. Forøvrigt
ere Tallene kun anførte eksempelvis, — og nogen
videre Vægt kan der ikke tillægges slig Statistik.
Uden Statistikens Tal vil man ogsaa være vidende
om, at her og der, blandt dette eller hint Fags
Medlemmer vil der findes flere eller færre Arbejds-
løse, samtidigt med at der er andre Fag, hvor det
modsatte Fænomen, Arbejder-Mangel, findes, om
hvilket Forhold Statistiken helt tier. Dette bør man
da mærke sig: at til Arbejdsløsheden paa det ene
Sted svarer der Arbejder-Mangel paa det andet Sted,
og, om man vil, kan man jo gerne kalde dette
»Uorden«, »Anarki«. Men inden man af den Grund
fordømmer Samfundet, maa man betænke: 1. hvor-
ledes denne »Uorden« opstaar, og 2. hvorledes den
kan forebygges.

Hvorledes opstaar den saakaldte »Uorden«? Ofte
ganske simpelt derved, at Arbejderne paa Grund af
den Frihed, de have til at drage, hvorhen de ville
— letsindigt drage fra det Sted, hvor de havde Ar-
bejde, til et andet Sted, hvor Pladserne alt ere be-
satte. Naar Landarbejdere skarevis forlade Landet

og drage til Byerne, blive Følgen, at Landmændene komme til at lide under Arbejdmangel, medens der i Byerne vil blive overfyldte Erhverv, Fag med Arbejdsløse. Naar Tjenestepigerne ikke mere ville være Tjenestepiger, men foretrække Pladser som Butiksjomfruer, Syersker, Fabrikarbejdersker o. s. v., bliver der Mangel paa Tjenestepiger og Overflod paa Arbejdere i andre Fag. De derved opstaaende Ulemper for Arbejderne maa for en stor Del betegnes som selvforskyldte. Om en stor Mængde Arbejdsløse vil det overhovedet gælde, at deres Arbejdsløshed af den ene eller den anden Grund ligefrem er selvforskyldt. For Andres Vedkommende vil dette vel ikke kunne siges; men de blandt de Arbejdsløse, der med Rette kunne sige, at deres Arbejdsløshed skyldes en Ufuldkommenhed i den sociale Organisme, repræsentere kun en Brøkdæl. Hvor stor denne er, kan Ingen sige. Ligesaa umuligt er det selvfølgelig at anstille nogen Sammenligning mellem Arbejdsløsheden i Nutiden og Arbejdsløsheden i Fortiden. Paa Grund af Nutidens stærkere pulserende Liv bliver Arbejdsløsheden nu vel lettere akut, og falder derved i Øjnene. I Fortiden fandtes Ondet ogsaa, men det var, i alt Fald til sine Tider, mere et kronisk Onde, som man havde vænnet sig til og ikke talte saa meget om.

Naar Arbejdsløsheden opstaar ved uforstandig Brug af Friheden til at vandre, hvorhen man vil, i Forbindelse med Arbejdsgivernes Frihed til at engagere, hvem og hvormange de ville, — er der kun et Middel til at faa Uregelmæssigheden bort, og dette Middel er Frihedens Afskaffelse. Men dette Middel er uheldigvis, eller rettere: heldigvis, umuligt. Bebel

siger, at i den socialistiske Fremtidsstat »bestemmer den Enkelte selv, hvor han vil arbejde«. Men strax efter slaar han sig selv paa Munden og siger: »Viser det sig, at der etsteds er Overflod, et andet Sted Mangel paa Arbejdere, saa har Forvaltning at træffe de fornødne Arrangements og at hidføre en Udjævning». Dermed er det sagt, at i den socialistiske Fremtidsstat, hvor det gaadefulde Væsen, der kaldes »Forvaltningen«, træffer sine »Arrangements«, vil der ikke mere existere nogen Frihed for Arbejderne til selv at vælge Arbejde og Arbejdssted. Befaler »Forvaltningen«, at Arbejderne skulle blive paa Landet, saa kunne de ikke mere drage til de elskede Storbyer. Befaler »Forvaltningen«, at Arbejderen skal blive paa sin Plads, saa nytter det ikke, at han svarer, at den Plads synes han ikke om. Saaledes mene Socialisterne at løse Arbejdsløsheds-Problemet. Betalingen herfor er: Friheden. Betalingen er maa-ske lidt rigelig; man kan ogsaa købe Guld for dyrt. Men forøvrigt er jo den saa nemt henkastede Bemærkning om, at de nødvendige »Arrangements« træffes af »Forvaltningen«, en saa flov Frase, at det ikke er Umagen værd at opholde sig længere ved den. Arbejdsløsheds-Problemet bestaar; ved Socialisternes »Arrangements« kan det ikke løses; det er overhovedet uløseligt; det er en uundgaaelig Følge af den menneskelige Naturs Ufuldkommenhed; og det er da en Trøst, at det i Virkeligheden ikke er saa ondartet, som de sociale Agitatorer udgive det for at være.

Det næste Spørgsmaal er Krise-Spørgsmaalet, der jo forøvrigt er nøje forbundet med det

foregaaende, idet Krisens indledende Afsnit, den opadgaaende Periode, i Almindelighed udmærker sig ved stærk Efterspørgsel efter Arbejdskraft, medens der i Reaktionsperioden omvendt foregaar en Indskrænkning i den produktive Virksomhed, altsaa Afskedigelser af Arbejdere.

Disse Afskedigelser og denne Indskrænkning i den produktive Virksomhed kunne paaføre mange Enkelte Ødelæggelse; — som Helhed lider Samfundet i Almindelighed ikke saa meget ved Kriserne som det ofte fremstilles. Overhovedet fremstilles de Ulykker, Kriserne bringe med sig, sædvanligvis med betydelige Overdrivelser, — medens man undlader at fremhæve, at Kriserne høre aldeles nødvendigt sammen med alt økonomisk Liv. Alt Liv har en bølgeagtig Karakter, med opadgaaende og nedadgaaende Perioder. Bølger rejse sig, stige og løbe fremad, for atter at falde og gaa tilbage. Bølgebevægelserne ere ingenlunde ejendommelige blot for det økonomiske Liv; ogsaa i det religiøse Liv kendes de; den »indre Missions« Bølge har en Tidlang været stærkt stigende og fremadbrusende, men ogsaa den vil engang kulminere og derefter gaa tilbage; i Skønlitteraturen have tilsvarende »Kriser« raset, være sig romantiske, realistiske, naturalistiske, symbolistiske; paa det politiske Omraade se vi Frihedsperioder og Reaktionsperioder afvexle med hinanden; kort sagt: paa alle Aandslivets Omraader træffer man Bevægelser, der ere beslægtede med de »Kriser«, Nationaløkonomerne særligt beskæftige sig med. Man vil da ikke kunne vente, at disse Kriser snarere end alle andre Kriser skulde kunne forsvinde. Først naar man har faaet

Sommer og Vinter, Dag og Nat, Blomstring og Høst, Arbejde og Hvile udjævnede, saa at ingen Forskel kendes; først naar det er lykkedes at faa Verdenshavets Bølger til at lægge sig for aldrig mere at rejse sig, — først da vil det lykkes at faa det økonomiske Vexelspil, den økonomiske Bølgegang, Krisebevægelsen til at ophøre. Bølgebevægelsen er uadskilleligt sammenknyttet med Samfundslivet, og først naar dette er udslukket, vil Bølgebevægelsen ogsaa ophøre.

Under saadanne Omstændigheder nytter det da ikke at græde over de økonomiske Kriser. Kender man Midler, ved hvis Anvendelse Kriserne kunne mildnes, uden at det økonomiske Liv derved lammes, saa kan man jo komme med dem. Socialdemokraternes positive Forslag ere paa dette Punkt lige saa lidt som paa andre at tage *au sérieux*.

Noget »Anarki« have vi ikke bemærket i det økonomiske Samfund; »Beviserne« herfor have forekommet os utilstrækkelige. Mangler se vi derimod, og undre os ikke derover, naar vi vide, at alt Jordisk er ufuldkomment. Ufuldkommenhed er imidlertid ikke det samme som radikal Slethed. Overdrivelses-Taktiken burde de sociale Oplysningsmænd overlade til de socialdemokratiske Partiførere eller hvem der ellers lever af at forøge det menige Folks Utilfredshed med de bestaaende Forhold.

Den socialdemokratiske Taktik, denne Taktik, der bestaar i systematisk at overdrive Manglerne, systematisk fortie det Gode i Samfundet, burde ikke være de sociale Oplysningsmænd et Exempel til Efterfølgelse, men tvertimod et advarende Exempel. Paa

sin drastiske Maade sagde Carlyle: »Det bedste Middel til at naa til Tilfredshed er dette: at forestille sig, at man egentlig fortjente at hænges — hvad sandsynligvis ogsaa er Tilfældet —; saa kommer Tilfredsheden ganske naturligt af sig selv«. Fra et kristeligt Standpunkt er Carlyles under en ejendommeligt Form udtalte Tanke utvivlsom rigtig. Carlyle har her sagt de kristelige Socialreformatorer, at deres reformatoriske Iver fører dem paa Afveje. Ved at udsaa Had og Foragt for den bestaaende Samfundsorden baner man ikke den Vej, der fører til det store Maal: Hvile for Sjælen. Kristendommen har anvist en Vej, den stoiske Filosofi en anden. Maalet er i Virkeligheden det samme: Lykke. Her kan anbefales til Prøvelse den schweiziske Professor Hiltys Bog om »Lykke«^{*)}. Den indeholder Afsnit, som baade kristelige Socialreformatorer og Andre med Udbytte kunne læse. Særligt synes os Afsnittet om Epiktet af Interesse.

Den stoiske Filosofi, saaledes som især Epiktet har formuleret den, tager sit Udgangspunkt i den Betragtning, at Dyden er det eneste sande Gode, Lasten det eneste sande Onde, og at overhovedet de indre Goder, der ere ufortabelige og som ligge indenfor Menneskets Magt, ere langt at foretrække for de ydre, som ere prisgivne alle mulige Tilfældigheder. Det Højeste i Mennesket er Forstanden, som indser dette; derefter følger Viljekraften, som udfører og holder fast; begge disse Sjælskræfter ville da holde Attraaen indenfor de rette Skranker. Men det

---

^{*)} Hilty: Glück. I—II. Frauenfeld und Leipzig.

svage Punkt i denne ophøjede Anskuelse ligger først deri, at der allerede udkræves en høj Grad af Forstand og Viljekraft til overhovedet at kunne tilegne sig den, og dernæst en umaadelig Viljekraft til Dag efter Dag praktisk at gennemføre, hvad man theoretisk har antaget, og denne Kraft maa hvert enkelt Menneske bestandig udvikle paany. Det er en saa stor Opgave, at man let vil segne under den; Maskinen slides op paa Grund af den altfor store Friktion, der skal overvindes. Som en anden Mangel ved den stoiske Filosofi anfører Hilty, vistnok med nogen Ret, at den let fører til en vis Haardhed og Mangel paa Medfølelse med alle dem, de Ringere, som ikke formaa at tilegne sig den. »Stoa ligner en Art filosofisk Kaserne, i hvilken en begunstiget Del af Menneskeheden lever i bestandig streng Pligtopfyldelse, belønnet med en højere Standsbevidsthed.«

Hvis denne Filosofi, som værende af hedensk Oprindelse, ikke tilfredsstiller de kristeligt-sociale Oplysningsmænd, saa bør det dog fremhæves, at den stoiske Filosofi og Kristendommen have det samme store Endemaal: Hvile for Sjælen. Men Forskellen er den, at Kristendommen gaar ud fra, at Menneskene — deres intellektuelle Standpunkt være, hvordan det vil — overhovedet ikke selvstændigt kunne udvikle en saadan Kraft, som Stoicismen forlanger; men den lover dem denne Kraft udefra, som Resultatet af en Tro paa visse Kendsgerninger. Imidlertid er det for Mange ikke let at tilegne sig denne Tro, og Hilty har Ret i, at i Nutiden ligger den stoiske Moral mange Mennesker nærmere end den religiøse Tro. Men hvadenten man staar inden-

for, i den kristelige Kirke, sammen med de sociale Oplysningsmænd, eller man staar udenfor, i det hedenske Mørke, sammen med Marcus Aurelius*) og Epiktet, saa har dette Ord dog sin Gyldighed:

Kommer hid til mig, det store Samfund, uden hvilket end ikke den mest uafhængige Individualist bestaar; kommer hid til mig, Alle, som arbejde og ere besværede, og jeg vil vederkvæge den trætte Sjæl!

Fremfor Alt maa det da komme an paa at give en ærlig, ufarvet Fremstilling af dette Samfund, under hvis Vinger vi Alle søge Ly.

Den mægtigste Faktor i Samfundet, saaledes som vi kende det, er Konkurrencen. Det nytter ikke at ledsage dette Ord »Konkurrence« med nedsettende Tillægsord; det nytter ikke at skænde paa Konkurrencen; — det som det kommer an paa er, at forstaa denne sociale Faktor. Nylig har en amerikansk Sociolog leveret et Bidrag til Belysning af den Rolle, som »Personal Competition« spiller i Samfundet i det Hele, særlig med Hensyn til den Virkning, den har paa Menneskenes Karakter og Lykke.**)

Hvad man end mener om hans Afhandling, saa maa man dog i det Mindste indrømme, at

---

*) Marcus Aurelius Antoninus: Betragtninger. Paa Dansk ved L. C. Hansteen. København, 1897. Em. Langhoffs Forlag.

***) Charles H. Cooley: Personal Competition, its Place in the Social Order and Effect upon Individuals; with some Considerations on Success. Published for the American Economic Association by the Macmillan Company. New York, 1899. (»Economic Studies IV, 2).

den er dygtigt skrevet, og at den vidner om »a pain-taking desire to see the truth and to state it fairly.«

Konkurrencen — saaledes begynder Dr. Cooley sin ca. 100 Sider store Afhandling — har den Opgave at angive hvert Individ dets Plads i Samfundet. Hvis »Verden er et Theater«, saa er den personlige Konkurrence den Myndighed, der fordeler Rollerne mellem Skuespillerne. Om den gør det godt eller ikke godt, er et Spørgsmaal for sig; — den gør det i ethvert Fald.

I Løbet af en Menneskealder sker der en Fornyelse af de Rollehavende. Ny Samfundsmedlemmer fødes uden noget paatrykt Stempel, der kunde fortælle os, hvad de du til; deres Evner er fra Begyndelsen af en Hemmelighed for Andre saavel som for de Paagældende selv; den unge Mand ved ikke, hvad han egner sig til, og Ingen kan sige ham det. Den eneste mulige Vej til at faa Spørgsmaalet løst er Forsøgets Vej. At heller ikke denne Vej er helt sikker, forstaar sig af sig selv, — men der er ingen anden Vej at gaa. Fra vor Barndom af og gennem hele vort Liv ere vi daglig Genstand for Bedømmelser, der bestemme vor Løbebane. »The world is full of judgment-days«. Nogen bevidst fjendtlig Modsætning mellem de konkurrerende Parter er ikke nødvendig. Ved Besættelsen af en Post komme f. Ex. A og B i Betragtning. Deres respektive personlige Egenskaber prøves og vejes, af hvem der har at gøre med Udnævnelsen, og den ene af Parterne gaar til sidst af med Sejren; men før Valget har fundet Sted, er det slet ikke nødvendigt, at de modstaaende Parter vide noget om deres indbyrdes Konkurrence. Det

at en Mand kan vælges til en Post, gør ham til Konkurrent, men det er ikke nødvendigt, at han ved noget derom; Modsætningsforholdet kan være ham ganske ubevidst.

Maa der i ethvert Samfund bestaa en Konkurrence som den her omtalte? Tilvisse er det for moderne Kulturmennesker vanskeligt at tænke sig et Samfund helt uden Konkurrence; men der findes i alt Fald Samfund, hvor Konkurrencen spiller en mærkelig lille Rolle, sammenlignet med den Rolle, den spiller i de evropæisk-amerikanske Samfund. Hvor Konkurrencen ikke anviser Individerne deres Plads i Samfundsordenen, maa en anden Faktor overtage denne Funktion, — og denne anden Faktor maa da, som Dr. Cooley udtrykker det, være en eller anden Form af »*Status*«, en fastslaaet, mekanisk Regel, i Almindelighed en Arve-Regel, der uden Hensyn til personlige Egenskaber, uden Vejning og Prøve og Sammenligninger anviser Individerne deres Plads. Der findes i Virkeligheden Samfund, hvor de allerfleste Individer faa deres Pladser anviste ved de engang fastslaaede Arveregler. I Indien er, for Exempel, den herskende Forestilling den, at Individernes Plads i Samfundet bestemmes ved deres Herkomst, og Landsby-Skomageren, Præsten osv. arver sin Bestilling efter lige saa uforanderlige Regler som dem, der gælde for Tronfølgen i de evropæiske Monarkier. Hvis alle Bestillinger nedarvedes paa den Maade, hvis der aldrig fødtes enten for mange eller for faa Børn, hvis Samfundet aldrig skred fremad eller gik tilbage, saa at der ikke blev Trang til henholdsvis Indførelse af ny eller Afskaffelse af gamle

Bestillinger, — vilde Udvælgelses-Processen kunne undværes. Men i samme Grad som Samfundet afviger fra denne Uforanderlighed, i samme Grad som de individuelle Ejendommeligheder erkendes og gøre sig gældende, — i samme Grad kommer Konkurrencen frem.

Det er Konkurrencen, der bringer Samfundet frem. *Status* er af udelukkende konservativ Natur; *Status* benyttes som et Middel til at slippe for de mulige Ulemper ved de idelige Omordninger i Samfundsbygningen. *Status* er ikke det opbyggende Princip, heller ikke det oprindelige. Det er en Misforstaaelse at tro, at *Status* er det særligt naturlige eller primitive Organisationsprincip, og Konkurrencen en forholdsvis ny Opfindelse. Tværtimod er det oprindelige Forhold mellem Menneskene, som man ser det blandt Børn, og som man kan slutte sig til det fra en Betragtning af Dyrenes Liv, i høj Grad et Konkurrence-Forhold, hvor de personlige Fortrin gøre Udslaget, medens der tages lidet Hensyn til Individets Afstamning. De første Peers i det engelske Overhus erhvervede deres Sæde paa Grund af visse personlige Egenskaber, der gjorde dem elskede eller frygtede af en Konge eller Minister; — nu arve deres Efterkommere Sædet paa Grund af deres Fødsel. Konkurrence-Principet gaar saaledes forud; Arve-Principet, *Status*, kommer i anden Række. Mellem de to Principer har der altid staaet en Kamp om, hvem af dem der skulde have Overmagten i Samfundssystemet. *Status* har sin Styrke i den Orden og Kontinuitet, Samfundet antages at opnaa derigennem, sin Svaghed i den Undertrykkelse af den

personlige Udvikling, der følger med det, og som let fører til Samfundets Forstivnelse, Svækkelse, Forfald. Konkurrencen derimod udvikler Individerne og giver Samfundet Liv og Bøjelighed, men kan medføre Fare for en »disintegration« under en eller anden Form. I nyere Tider er Konkurrenceprincippet gaaet stærkt fremad, — men selv i de frieste Lande har det modsatte Princip, *Status*, fremdeles sin Rolle at udføre. Ved Formuers Nedarving viser det sig, og Samfundsklasserne hævde, hvor de overhovedet bestaa, væsentligt deres Magt gennem de nedarvede Formuer, nedarvet Dannelse og hvad dermed følger. Det er iøjnefaldende, at *Status* befæster sociale Uligheder og Skaar i Friheden; naar Princippet alligevel, uden videre alvorlig Modstand, holder sig, er Hensynet til den Orden og Kontinuitet, det giver Formueforholdene, vel det afgørende.

Efter i sin Afhandlings første Afsnit at have redegjort for »the function of personal competition«, gaar Dr. Cooley i det andet Afsnit over til en Omtale af »the intensity of competition«. Han viser, hvorledes Konkurrencen maa stige med den personlige Frihed og med Omskifteligheden i Samfundsforholdene, hvorledes endvidere de udvælgende Myndigheders Beskaffenhed, Raceforhold, biologiske og folkepsykologiske Forhold indvirke paa Konkurrencens Styrke. Sluttelig fremhæver han, at man, hvis man af Frygt for de Ulemper, der naturligvis kunne følge med en stærk Konkurrence, vil indskrænke den, saa maa man altid erindre, at en Begrænsning af det ene Princip, in casu Konkurrence-Princippet, maa efterfølges af en Udvidelse af det

modsatte Princip, altsaa *Status*, der ogsaa har sine Ulemper. Man maa altsaa betænke, hvad man foretrækker eller er mest bange for: paa den ene Side med den vidtdrevne Konkurrence forskelligartede Udskejelser; paa den anden Side, naar *Status* faar mere Magt, stivere Klasseafsondring.

I Afhandlingens tredje Afsnit omhandles Forholdet mellem Konkurrence og Association. Forfatteren fremhæver, at hvor der foreligger en Fælles-Interesse, er det rationelt at forfølge den ved Sammenslutninger. I vor Tid er der ingen Nødvendighed for at bekæmpe den Vildfarelse, at Konkurrencen er det ene naturlige Forhold og Samvirken, Kooperation, Kombination, et irregulært og unaturligt Forhold. Tendensen gaar snarere imod den modsatte Vildfarelse, at Konkurrencen er det irregulære og unaturlige Forhold og Kombination det alene normale. De to Fremgangsmaader skulle naturligvis tvært imod supplere hinanden, og hvert har sit eget Omraade.

Sædvanligvis tales der om Konkurrence og Kombination som om to helt afsondrede Processer. Dette stemmer ikke med de virkelige Forhold. Skønt helt adskilte som Principer gaa de i det faktiske Liv Haand i Haand. Enhver af os er Konkurrent paa et eller mange Omraader, og samtidigt ere vi Medlemmer af koopererende Grupper; ja, endnu mere: vi konkurrere sandsynligvis netop med selve de Personer, som vi kooperere med. Ethvert Fag har sine kooperative Institutioner, — men Fagets Medlemmer konkurrere indbyrdes paa det stærkeste. Men det er i og for sig ganske naturligt, at man koopererer,

hvor det drejer sig om Fælles-Interesser, og samtidigt konkurrerer, naar det drejer sig om modstridende Interesser.

Kooperation opstaar da, naar Menneskene have faaet Forstaaelsen af, at de have en Fælles-Interesse, og naar de samtidigt have tilstrækkelig Selvbeherskelse til at søge denne Fælles-Interesse fremmet gennem Samarbejde. For at Koopereringen kan komme i Stand, udkræves baade Intelligens og Selvbeherskelse. Kooperationer i større Mængde ville derfor kun findes i de fremskredne Nationer; ja, man kan næsten benytte Associationsvæsenets Udviklingsgrad som en Maalestok for de respektive Nationers Civilisationsgrad. I Amerika flourer Associationsvæsenet; samtidigt ere Amerikanerne et Konkurrence-Folk fremfor noget. Men der er ikke noget Selvmodsigende deri: at konkurrere paa det kraftigste og at være hurtigt paa Færde med Sammenslutninger, -- det er, hvad man maatte vente af Folk, der baade ere aggressive og samtidigt intelligente og begavede med Medfølelse.

Da Sammenslutningerne ofte udfordre forholdsvis betydelig Intelligens og Selvbeherskelse, er det forstaaeligt, at de undertiden kunne lade noget længe vente paa sig, saa at Konkurrencen ikke hurtigt nok bliver trængt bagved de rette Skranker. Forfatteren bemærker: »if we look about us we see almost everywhere a condition of disintegration, of working at cross-purposes, which gives much color to the views of those who charge the age with »anarchical individualism« and call for repressive control«. Som Exempler paa at Sammenslutningen ofte »lags behind

the need for it«, anfører Forfatteren: Trades unions gaa ikke dybt nok ned og ere for de højere Arter af Arbejder i Almindelighed usikre og slet ledede; fremdeles: der er altfor mange Smaahandlende, Stormagasinbevægelsen er endnu ikke kraftig nok; endvidere: der bygges for mange Smaakirker o. s. v. Men — tilføjer han — med Tiden retter det sig nok; det er altfor tydeligt, at vi leve i en Sammenslutningens Tidsalder, og den værste Fare er den: at vi paa nogle Omraader maaske kunne faa for meget, paa andre for lidt af Sammenslutninger, saa at der kan blive en »Mangel paa Symmetri«, »a lack of symmetry«. Men i det Store og Hele er Forfatteren — siger han — lige saa langt fra at dele deres Frygt, der i Organisationens Opkomst se »et kommende Slaveri« som han er fra at billige en forskelsløs Fordømmelse af Konkurrencen. Man behøver ikke at være bange for, at Konkurrencen skulde forsvinde; den er lige saa rodfæstet som Associationsbevægelsen. De to Faktorer ville vedblive at existere, Side om Side, omend med stadige Omskiftelser i Form og Karakter.

Forfatteren fastholder stærkt, at Konkurrencen ikke mindre end Kooperationen er en mægtig Organisations-Faktor, og han tror, at hvis nogle Sociologer ikke synes at dele denne Mening, er Grunden vist den, at de ved »Konkurrence« forstaa en Konkurrence, der er kommen paa Afveje, »bad competition«. Han citerer her en Udtalelse af Professor Lester F. Ward, som heller ikke vi ville undlade at anføre.

Professor Lester F. Ward skriver:

»Engang da jeg botaniserede i en vild, forsømt

Egn, fandt jeg noget ubetydeligt, forkommet Straa, der en Tidlang satte mig i Forlegenhed, men som en nøjere Analyse viste at være ikke andet end — ægte Hvede. Tilfældigvis var det blevet saaet i denne forladte Krog, hvor det var blevet nødt til at kæmpe for Tilværelsen sammen med den øvrige Vegetation. Der var det voxet op og havde bestræbt sig for at naa den Majestæt og Skønhed, som en bølgende Hvedemark viser os. Men for hvert Skridt, det gjorde, følte det disse Omgivelser som en Hindring og Modstand, disse Omgivelser, der ikke beherskedes af nogen ordnende Intelligens. Det savnede omhyggelig Pleje, den Pleje, der bortrydder Konkurrencen og fjerner Fjenderne, og som skaber gunstige Betingelser for den højeste Udvikling. Dette kaldes Kultur, og Forskellen mellem mit lille døende Straa og den velpløjede Marks Hvede, er blot en Kultur-Forskel, aldeles ikke nogen Evne-Forskel ... Jeg betragter den eksisterende Menneskehed, og jeg ser en forældet Vegetation. Hele den kæmpende Masse trykkes ved Konkurrencens ubønhørlige Love ned i en Forfatning, der er langt ringere, end den kunde være. Ligesom det, der kunde have været Korn, kun var Straa, saaledes kunde Folk have været Kæmper i den intellektuelle Verden, — Folk, som ikke kom videre end til at blive Brændehuggere og Vandbærere«. Professor Ward anbefaler herimod: en Opdragelse i Ordets videste og fuldeste Betydning, en Opdragelse, der skaffer hvert Individ de Omgivelser, der bedst passe for Udviklingen af dets Evner.

Dr. Cooley svarer, at Prof. Wards Synspunkt vel i høj Grad tiltaler ham, — men at han dog tror,

at Lignelsen med Hvedekornet halter. Sin Tvivl udtrykker han i disse moderate Ord: »den eksisterende Konkurrence, hvor utilfredsstillende den end er i mange Henseender, har dog en relativ Retfærdiggørelse, eller forklares dog i det Mindste ved det Faktum: at den er den eneste organiserende Kraft, der her kan benyttes«. Lignelsen med Hvedekornet holder ikke Stik; thi den sociale Udvalgelse har at tage Hensyn ikke til en enkelt Type, der skal bevares og udvikles, men til et uhyre Tal af divergerende Typer. Ikke blot Hvedekornet, men overhovedet enhver af de voxende Planter forlanger sit Bed, sin særlige Kultur. Man tør end ikke paa staa, at der overhovedet findes Ukrud paa Samfundets Landevej. Den Kultur, Hveden forlanger, medfører Udryddelsen af andre Planter, men Sligt tør man ikke indlade sig paa i det menneskelige Samfund. Hvis det kun gjaldt at udvikle høje Mænd eller stærke Mænd eller blaaøjede Personer eller Matematikere eller Musikere, saa kunde vi stemple alle de andre Typer som Ukrud og uden Barmhjertighed pløje dem ned; — men saaledes gaar det nu ikke i det menneskelige Samfund; der maa vi finde os i Kampe, som vi paa andre Omraader ikke behøve at finde os i. Vi vide, hvad vi ville have ud af Hvedekornet, men vi vide ikke, hvad et Barn kan udvikle sig til; det maa den blinde og anarkiske Konkurrence afgøre.

Hvad der ogsaa maa tages i Betragtning ved en Bedømmelse af det Arbejde, Konkurrencen — »as an organizing Process« — har at udrette, er den Grad af naturlig Afpasning, der bestaar mellem Menneske-

nes medfødte Evner og det Samfund, i hvilket disse Evner skulle spille en Rolle. Efter den optimistiske Opfattelse er der en Plads aaben for hver Enkelt, og Spørgsmaalet drejer sig kun, om hvorledes hver Enkelt kommer paa sin Plads; ethvert Menneske har sit specielle Anlæg, som kun skal have Lov til at udvikle sig, for at han kan blive baade lykkelig og nyttig; naar hver Enkelt faar Lov til at vandre den Vej, der passer for ham, hindrer han ikke, men hjælper han tværtimod sine Konkurrenter. Konkurrencen betragtes fra dette optimistiske Stade*) i sin højeste Form som en venskabelig Prøve og Sammenligning af Evner, med det Øjemed at sikre Alles Lykke, idet Enhver hjælpes til at finde det Arbejde, der netop passer for ham.

Dr. Cooley svarer, at der er meget Sandt i denne Opfattelse; den udtrykker det Ideal, henimod hvilket Konkurrencen stræber; man vil ogsaa kunne komme nærmere henimod det; — men nogen fuldstændig Afpasning tror Dr. Cooley ikke paa. Det forekommer ham, at Samfundsordenen, der bestandig skifter, stedse stiller ny og stærkere Krav, og at Menneskene, sete fra den sociale Organisations Synspunkt, maa betragtes som en Masse Raastof, der altsammen er mer eller mindre utilfredsstillende, ja hvoraf noget er ubrugeligt. Denne Del, der vel ved en fornuftig Arbejdsmethode kan betydeligt formindskes, maa skilles ud, og Resten maa saves og høvles, indtil det bliver anvendeligt. Enhver af os passer bedre i en Plads end i andre, men paa os alle maa der ved

---

*) Emerson: Essay on Greatness.

Opdragelse og Tugt files, indtil vi blive afpassede efter de sociale Forhold. Dette store Arbejde besørger Konkurrencen, og hvor mangelfuld den end er, saa besørger den dog Arbejdet bedre end *Status*. Ja, store Mangler og Ufuldkommenheder har Konkurrencen naturligvis, men »nothing but the situation as a whole is responsible« derfor. Den Anklage, at den bringer de runde Mænd i de firkantede Huller og omvendt, og derved gør Individerne utilfredse og skader Samfundet, vil man finde berettiget eller uberettiget, alt efter det Synspunkt, hvorfra man betragter de faktiske Forhold. Hvis man ganske ignorerer de praktiske Vanskeligheder ved at skaffe hvert enkelt Individ paa den Plads, hvor det bedst vil nytte Samfundet og selv vil føle sig tilfreds, saa falder Dommen over det bestaaende Samfund ugunstigt ud; thi der er en stor Mængde Mennesker, der enten ikke ere komne paa deres rette Plads eller i alt Fald mene dette. Men hvis man tager tilbørligt Hensyn til Vanskelighederne ved Problemets Løsning, og hvis man anstiller en Sammenligning mellem det, som Konkurrencen udretter, og det, som det andet Princip, *Status*, vilde kunne udrette, saa kommer Dommen til at lyde ganske anderledes.

I et følgende Kapitel, om »conditions of success« bemærker Forf., at i al Almindelighed kan man sige, at de Evner, Samfundet forlanger af sine Medlemmer, ere af dobbelt Art: dels specielle, dels sociale. De første gøre mig det muligt at udfolde en særlig Virksomhed, i Modsætning til Andre; de sociale Evner, derimod, forene mig med mine Medmennesker, og gøre mig det muligt at bringe min

specielle Virksomhed i et gavnligt Forhold til det hele Samfund. Har jeg til Fuldkommenhed lært Snedkerhaandværket eller Bankvirksomhed eller Lægekunsten eller Lovkyndighed eller en hvilken-somhelst anden Specialitet, saa synes dette jo i og for sig meget godt, men i Almindelighed vil denne specielle Dygtighed dog ikke nytte mig stort, hvis jeg ikke desuden er i Besiddelse af saadanne sociale og moralske Egenskaber, at jeg kan komme til at indgaa som et nyttigt Led i den hele sociale Mekanisme. Og jo mere Samfundet skrider fremad, desto strængere Betingelser stiller det til mig, desto mere forstandigt Overlæg, Moral, Selvbeherskelse osv. forlanger det. Individualisation og Socialisation maa, mener Forf., under gunstige Forhold gaa fremad *pari passu*. Og han forklarer, at netop i et Konkurrence-Samfund, »in a competitive society«, stilles der særligt store Krav til Udholdenhed, Dygtighed, Foretagelsesaand, almindelig sund Dømmekraft, Moral og Selvbeherskelse.

At Konkurrencen virker demoraliserende, er jo en almindelig Antagelse; — Forf. viser nu, i et Kapitel, om »success and morality«, at denne Antagelse er urigtig. Hvis man i det Hele stod sig bedre ved Immoralitet end ved Moral, vilde det se galt ud; thi den Praxis, der betaler sig bedst, d. v. s. som bedst, hurtigst og sikrest fører os til vort Maal, vil i Almindelighed ogsaa være den, der vil blive fulgt; og især gælder dette, naar denne Praxis er saa nem og bekvem som Løgn, Bedrag, Vold, og ikke saa vanskelig som Selvfornegtelse, Tro paa det Usete, Udholdenhed trods allehaande Skuffelser etc.

Den Moral, som Individet har for Øje, er selvfølgelig den — mer eller mindre individualiserede — Moral, som foreskrives af det paagældende Individ's sociale Omgivelser, af den Gruppe, den Klasse, vedkommende Individ hører hjemme i, hvad enten nu dette er Prokuratorernes, Præsternes, Lægernes, Haandværkernes, Skoledrengenes eller endog Forbrydernes Gruppe. Enhver Gruppe kontrollerer til en vis Grad sine Medlemmer, og hvis disse ikke ville rette sig efter de i Gruppen herskende Anskuelser, blive de stødte ud. Hvorledes Kontrollen udøves — naturligvis i Almindelighed ikke ved en direkte, overlagt Indskriden — derom henvises forøvrigt til Prof. Ross's Artikler om »Social-Kontrol« i »the American Journal of Sociology«.

Altsaa i enhver Branche maa Enhver, der vil frem, rette sig efter visse Forskrifter, som ere mer eller mindre særlige for den paagældende Branche, mer eller mindre afvigende fra, hvad der gælder i andre Brancher. Officererne maa bøje sig for Officersmoralen, Præsterne for Præstemoralen. Foruden disse særlige Betingelser foreskrives der yderligere mere almindelige Betingelser af den offentlige Mening og af Loven, som Individerne maa rette sig efter. Altsaa, naar der ses bort fra det helt ufattelige Anarki, betinges Individernes Trivsel af sociale Kræfter, baade almindelige og specielle, hvoraf nogle virke gennem udtrykkelige Paabud eller Forbud (Loven), men hvoraf de fleste ikke ere saaledes udtrykkeligt formulerede, skønt de kunne være lige saa virksomme for det, idet de gøre sig gældende gennem Samfundsfølelse, Ærgerrighed, Frygt for Mishag osv. Grunden

til, at hver Gruppe paalægger sine Medlemmer sine særlige Betingelser, er naturligvis den, at dette stemmer med Gruppens Interesser. Deraf følger atter, at den Moral, en speciel Gruppe foreskriver, i Reglen i nogle Henseender er højere, i andre lavere end, hvad der gælder som Moral i Samfundet i Almindelighed. Resultatet bliver, at den unge Mand, der kommer ind i en ny Livsstilling, vil ved sine ny Omgivelser — sammenlignet med sine tidligere Forhold — i nogle Henseender hæves, i andre trykkes. Bliver han Officer, forlanges der af ham en Nøjagtighed og en Regelrethed m. m., som han i Almindelighed har særdeles godt af at vænne sig til; — paa den anden Side vil for Exempel det individuelle Initiativ neppe blive udviklet hos ham, og han kan maaske henfalde til visse Laster, der mindre dadles i det militære end i det civile Liv. Naturligvis, jo højere Gruppen staar, moralsk set, desto strengere moralske Betingelser stiller den. Forbryder-Gruppen forlanger Forbrydelser; Videnskabsmændenes Gruppe forlanger, fremfor nogen, Sandhed.

De, der tale om Konkurrencens demoraliserende Virkninger tænke ofte særligt eller maaske udelukkende paa Handels-Konkurrencen. Dr. Cooley bemærker, at han ikke tror, at der gælder andre Regler for den kommercielle Konkurrence end for Konkurrencen i Almindelighed; de almindelige Principer maa ogsaa i Handelsverdenen komme til Gyldighed. Den unge Mand, der kommer til Handelen, vil snart mærke, at vil han frem, maa han føre sine Bøger ordentligt, være nøjagtig, flittig, aarvaagen og overhovedet opføre sig saaledes, at han kan erhverve

sig sine Medborgeres Agtelse. Den Gruppe, han kommer ind i, forlanger, at han nøjagtigt skal opfylde sine Forpligtelser. Ganske bortset fra hvad den skrevne Lov forlanger, forlanger Handels-Gruppen, af Hensyn til sin egen Trivsel, at dens Medlemmer ere paalidelige i Pengesager. Herimod ville nu Nogle gøre følgende Indvending: »Det er klart, at der ofte kan tjenes ved Samvittighedsløshed. En højere Pris kan opnaas for nogle Varer ved falskelig at udgive dem for at være af en bedre Kvalitet, end de faktisk ere. Konkurrencen er skarp; Avancen ringe; de, der benytte den uredelige Fremgangsmaade, ville vinde et Forspring for de andre og ville tvinge dem ud af Forretningen. Saaledes medfører Konkurrencen, at der sættes Præmie paa Immoraliteten, eller, for at udtrykke det under Form af en økonomisk Lov: Konkurrencen har Tendens til at trykke Forretningslivets moralske Niveau ned til de mindst moralske Forretningsmænds Niveau«. Dr. Cooley siger, at man jo kan prøve at vende Ræsonnementet om: »Da Handelen er baseret paa Kredit og Tillid til at Forretningsfolk i Reglen ville efterkomme deres Forpligtelser, er det klart, at et Forspring vil erhverves af dem, der vinde Anseelse for Retskaffenhed og Ærlighed i Forretningssager. Konkurrencen er skarp, Avancen lille, og nysnævnte Forspring vil derfor gøre Udslaget, saa at de hæderlige sejre, de uhæderlige drives ud af Forretningen. Eller, for at udtrykke det, under Form af en økonomisk Lov: Konkurrencen har Tendens til at hæve Forretningslivets moralske Niveau op til de hæderligste Forretningsmænds Niveau«.

Ligeoverfor disse to modsatte Ræsonnements bemærker Dr. Cooley, at intet af dem er afgørende. Sagen er, at Konkurrencen snart kan højne, snart kan sænke det moralske Niveau. De, som hylde den pessimistiske Betragtningssmaade, og som særligt tænke paa Handels-Konkurrencen, overse, at denne Begrænsning er ikke logisk berettiget. Man kan ikke nævne nogen Branche, hvor der ikke kan profiteres ved Løgn og Bedrag og alskens Samvittighedsløshed; skal Løgn og Bedrag være Midler til at komme frem i Handelslivet, maa dette ogsaa gælde om de andre Omraader. Det ovenfor anførte Ræsonnement maa have samme Gyldighed for Jurister, Læger, Lærere osv. som for Handelsfolk. Og den logiske Slutning bliver da, at Verden maa blive værre og værre, da en ubønhørlig Tendens tvinger det moralske Niveau ned til de mindst moralske Mænds Niveau.

Dette er en »reductio ad absurdum«. Saa det saa galt ud, vilde det økonomiske Samfund snart falde fra hinanden i Stumper og Stykker. Tværtimod bliver det faktisk stadig stærkere sammentømret. Sammenligning med tidligere Tider viser Moralens Højnelse. Alt beror paa den personlige Karakter. Og hvad viser ikke en Sammenligning mellem de forskellige Lande. De Lande, hvor de i Handlen arbejdende Personer ikke ere paalidelige, hvor Svig og Bedrag er Reglen, ikke Undtagelser, ere netop dem, der mangle et velorganiseret økonomisk Liv. Upaalidelige og svigefulde Personer ere som sammensmuldrende Murbrokker; af dem kan ingen solid Bygning bygges.

At der er Exempler, endog mange Exempler paa, at slette Mennesker have sejret og gode tabt, er naturligvis ubestrideligt. »Ærlighed er den bedste Politik« er en Regel, der, som enhver anden, har sine Undtagelser. Disse Undtagelser, sørgeligt mange, kunne indordnes i tre Grupper:

1. I den første Gruppe træffe vi nogle Aagerkarle og lignende Herrer, bekendte for deres Samvittighedsløshed, Haardhjertethed og gennemgaaende Gemenhed. De have samlet en god Slump Penge, og Pessimisten siger: »Se, saadanne Folk er det, der trives under Konkurrence-Regimentet!« Ser man nøje til, opdager man maaske, at disse Folk ere energiske, arbejdsomme, klartskuende og sparsommelige, og at de skyldte disse gode Egenskaber deres Rigdomme. Den Uvilje, Folk nære mod saadanne Mænd, det daarlige Navn, de gennemgaaende have, maa have været en Hindring for dem; det er rimeligt, at de ogsaa pekuniært vilde have staaet sig bedre, hvis deres moralske og sociale Position havde været højere. I Konkurrence-Samfundet ere de ikke komne frem takket være, men trods deres lave moralske Niveau.

2. Under den anden Gruppe komme Folk, der mere tilfældigt eller forbigaaende have tjent store Formuer ved dadelværdige Operationer. Under denne Gruppe kommer f. Ex. adskillige store Spekulanter. De ere at sætte i Klasse med Spillere. Ved deres store Gevinster have de tiltrukket sig almindelig Opmærksomhed, — men i Virkeligheden veje de ikke tungt i Vægtskaalen i det store alvorligt arbejdende Samfund. Forholdsviis spille de ingen stor Rolle.

3. Den tredje Gruppe er den vigtigste, den omfatter virkelige, ikke blot tilsyneladende Undtagelser fra Reglen, at Ærlighed er den bedste Politik, uhæderlige Folk, som formedelst en Demoralisation af de Forhold, under hvilken Konkurrencen finder Sted, komme bedre frem end de hæderlige. Navnlig hvor der sker en pludselig Forrykkelse af Konkurrenceforholdene, en pludselig og stærk Opgang, bliver Faren stor. Man har set det for Exempel i Amerikas vestlige Stater, hvor Konkurrencen helt brutaliseredes, og hvor Ingen kunde klare sig, der ikke forstod at benytte sin Revolver. Et andet Exempel afgiver Pariser-Kommunen i 1871: efter en Række hurtige og voldsomme Forandringer, der kulminerede i den udmattede og udhungrede Bys Overgivelse til Tyskerne, fik et uansvarligt Proletariat Magten over den, og en Slump blodtørstige og snu, ryggesløse Mennesker blev Proletariatets Førere, plyndrede, myrdede og terroriserede Befolkningens hæderlige Elementer. Her blev, for at bruge de darwinistiske Udtryk, Raoul Rigault »the fittest«, Ærkebiskop Darboy »one of the unfit«. Det samme Princip gælder tildels om pludseligt opstaaende Industrier, hurtigt opskydende Byer, overhovedet ny Forhold. Hvor ny Samfundslag, ny Partier, ny Mænd pludselig faa Magten i de store Byers Kommunalbestyrelser, har man oftere set Korruptionen gribe om sig. Ved Omtalen af den kommunale Korruption nævner Forf. ogsaa som en vigtig Faktor den Omstændighed, at under Nutidens hastige Forretningsforhold maa de dygtigste Mænd i Almindelighed vie hele deres Energi til deres egne private Affærer, saa

at de kommunale Anliggender let falde i Hænderne paa mindre heldige Personer.

Det paastaas saa ofte, at Konkurrencen ifølge sin Natur er anti-social, at den i Stedet for at være en Freds-Tilstand er en Krigs-Tilstand, som avler Fjendskhed i Stedet for Sympathi og Kærlighed. Vore barbariske Forfædres blodige Kampe ere blevne afløste af noget mindre Tydeligt, mindre Aabent, men — paastaar man — lige saa Bittert og Ødelæggende, af Noget, der kan betegnes som »et tilsløret, et indirekte Menne-skeæderi« (saaledes den italienske Forfatter Ferri). — Dr. Cooley svarer, i et Kapitel om »competition and sympathy«, at der ikke er nogen nødvendig Forbindelse mellem Konkurrence og Fjendtlighed. I de fleste Tilfælde virker Konkurrencen jo ganske upersonligt. Naturligvis kan det ikke nægtes, at der er »a great deal of competitive bitterness«; men Forf. tror, at de fleste Folk betragte de sociale Forhold, under hvilke de virke, omtrent som Landmanden betragter for Exempel Vejrliget: det kan være, at det passer ham eller at det generer ham, og at han derfor henholdsvis høster godt eller daarligt, — men der er i ethvert Fald ikke nogen Enkeltperson, der kan gøres ansvarlig herfor. Desuden er en aaben Kamp, hvor de modstaaende Parter kunne benytte sig af lige Vaaben og kæmpe under samme anerkendte Regler, ikke netop det Forhold, der avler mest Had, selv om Kampens Udfald maaske bliver nok saa ødelæggende for den ene Part. Værre er det, hvor aaben og lige Konkurrence ikke finder Sted. Blandt de offentlige Kontorers og de store Privatforretningers Kontorpersonale, hvor Forfremmelse beror paa Enkeltmands eller nogle En-

keltes Tykke, — der er der langt mere end ude i det fri Konkurrencesamfund Fare for, at Misundelse og allehaande slette Følelser kunne udvikle sig, da der her saa let kan opstaa Mistanke om Favoritisme. Paa saadanne Steder kan endog en Ubetydelighed avle Fjendskab. Naar Ens Skæbne ligger i Hænderne paa en Enkeltmand, der ikke anses som fuldt retfærdig, saa er det, at en selvfortærende Bitterhed kan udvikle sig. Saa komme de søvnløse Nætter med hadefulde Tanker, Hævnplaner osv. Ganske anderledes, hvor fri Konkurrence hersker. En sund, selvtillidsfuld Tone, en Tilbøjelighed til hos sig selv at søge Aarsagen til Ens Held eller Uheld i det økonomiske Liv, træffes — bemærker den amerikanske Forfatter — hyppigere i Amerika end i Evropa, og Grunden turde for en stor Del være den, at Konkurrencen i Amerika er mere fri til alle Sider end i Evropa. Konkurrencen har i det Hele Tendens til at udvide Samfundsfølelsen. Den bringer os i Berøring med vore Medmennesker, saa at vi lære baade dem og os selv bedre at kende. Den skaffer en større Forstaaelse af Samfundslivet. Ingen Selviskhed, ingen Snæverhed i Socialfølelse er værre end den, som opstaar ved Afsondrethed fra Andre. I det stærkt konkurrerende Amerika faar ingen Samfundsklasse Lov til at leve ørkesløst hen; men hvilken forstandig Mand ser ikke de gode Virkninger af de sociale Brydninger? De fleste Mennesker have i og for sig en noget træg Samfundsfølelse; den trænger til Oppositionens Spore for at komme i Bevægelse.

Dr. Cooley indrømmer, at naar et ungt Menneske, der har levet et lykkeligt Liv i sit Hjem, forlader dette og kommer ud i den store Verden, hvis Meninger og

Skikke han nu skal lære at kende, vil han ofte føle nogen moralsk Tilbagegang, og bitre Følelser kunne opstaa, som dog i Almindelighed, skønt ikke altid, atter fortage sig. Ja, et godt Hjem er en social Gruppe af en højere Type end Samfundet i det Hele, et Sted hvor Kærlighed, Retfærdighed, Sandhed og Finfølelse indpodes. Typen er nødvendigvis af højere Art, ikke blot fordi man i den store Verden finder en Sammenblanding af alle Slags Folk, men ogsaa fordi de store, sammensatte, skiftende Grupper, der ere ledende i det kommercielle og politiske Liv, ikke saa hurtigt som de mindre, mere ensartede Grupper kunne gøres sociale, i højere Forstand. Vanskeligheden ved Organisationen stiger med Størrelsen, Sæmmensatheden, Uensartetheden, saa at disse store Grupper nødvendigvis maa holdes samlede ved Faktorer som Lov og økonomisk Nødvendighed, mindre ved personlig Følelse. Den gode Familie er et lille »Utopia«, og der har man hentet det sociale Broderskabs-Ideal. Overgangen fra Livet i det fredelige Hjem til Livet i den kæmpende Verden kan derfor være en smertelig Forandring, — alligevel er den i de fleste Tilfælde gavnlig: hvad der tabes i Finfølelse og Ømhed, vindes i Bredde og Styrke; et videre Blik vindes, og den Selvished, der let udvikles hos dem, der føre et beskyttet Liv bag Hjemmets fire Vægge, stryges af. Den amerikanske Forfatter henviser atter til amerikanske Exempler. Hvad skyldte ikke vore store amerikanske Demokrater, Mænd af Lincolns Type, den Omstændighed, at de have været nødte til at kæmpe sig frem, Trin for Trin, gennem et broget og helt igennem konkurrerende Samfund! Hvilket et Kendskab til Menneskene og

hvilket Herredømme over Livet have de ikke derved erhvervet sig! De have lært at manøvrere med hemmelighedsfulde Kræfter i Folkesjælen med samme Sikkerhed som den, hvormed Kemikeren manøvrerer med sine Substanser. En saadan Udvikling af Personligheden som den, de have opnaaet, vilde ikke have været mulig under en snævrere Samfundspolitik. Og naar Lincolns Navn nævnes, saa er dermed sagt, at den Erfaring, der erhverves i den store Verden, ikke nødvendigvis skader Udviklingen af Medfølelse og Mildhed. Hvert Skridt fremad Lincoln gjorde, vandtes i en Konkurrence-Kamp; indenfor de rette Grænser søgte han sin personlige Fordel, og aabent tilstod han, at han søgte at overvinde sine Modstandere, i Politik og andetsteds; — alligevel bevarede han sin Mildhed og Sandhedskærlighed saa godt, at naar man hører hans Navn, er det disse hans Egenskaber, man først tænker paa.

Forf. ender dette Kapitel bl. a. med følgende Betragtninger:

Endel meget fintfølende Mænd have ikke kunnet taale at se de Omskiftelser, det stærkt konkurrerende Samfund undergaar, »the restless activity of our social life, the breaking up of established relations, the partial disorganization of moral control and support of every kind, the general racking and jerking, that go with social change«. De have tabt eller ikke vundet »that mastery of the moral situation, that power to control the passions and subordinate them to rational endeavor, which constitutes strength of character«. De opfyldes af pessimistisk Bitterhed mod Samfundstilstandene, — og ofte lade de deres Klager komme til Orde i Lite-

aturen. Om andre, tildels fremragende, Mænd bemærker Forf., at de have været nærved at blive Ofre for den pessimistiske Syge — »this terrible form of suffering« —, uden dog faktisk at gaa under. Han nævner eksempelvis Tolstoi, Ibsen, Ruskin, henviser ogsaa til talrige nationaløkonomiske og socialistiske Skribenter. Fra dem har der lydt »en bitter Protest«, »en skarp, meget gennemtrængende Tone i Dagens Literatur«. »Man maa ikke tro«, bemærker Dr. Cooley, »at jeg anraaber om Befrielse fra denne Protest; tværtimod den har sin Berettigelse, og naar den indeholder noget udover ren og skær Klage, noget Haabefuldt og Genopbyggende, er den gavnlig og en Spore til Fremskridt. Det vilde være for meget at forlange, at saadanne Forfattere skulde veje den bestaaende Samfundsorden paa en ganske rigtig Vægtskaal. Det er sandsynligt, at de ville overse den gunstige Side, og særligt det vigtige Faktum, at den Støj og Uro, der plager Nogle, bringer Vækkelse til en langt, langt større Mængde, den noget sløve Mængde, der tidligere var hensunken i Slendrian og Slaphed«.

Saaledes bestræber, som man ser, Dr. Cooley sig for at gøre Ret og Skel til begge Sider, uden at dømme Nogen for strengt.

Han taler fornuftige Ord om »the standard of success«, om de gode, mandige Egenskaber, Konkurrencen udvikler, men ogsaa om den Uro, Usikkerhed, Overanspændelse, den medfører. Dog denne Tale om Uro, er, siger han, i høj Grad overdreven: i alle Klasser udgøre Flegmatikerne det overvældende Flertal. Det er saa langt fra, siger han — Amerikaneren —, at den sociale Larm og Ophidselse er overdreven, at

den tværtimod endnu er langt fra at have udrettet det Arbejde, der paahviler den, og de Forenede Staters Befolkning kan kun kaldes aktiv, naar den sammenlignes med Fortidens eller andre Landes. De Fleste, siger han, leve fremdeles Livet hen i en søvrig Døs, uden bestemt Ærgerrighed, uden virkelig Berøring med Tidens aandelige Bevægelser. Man behøver blot at gaa ud paa Landet og se sig om, og man vil opdage, hvor »grossly exaggerated« er meget af hvad der skrives om Amerikanernes Uro. Ja, i Sammenligning med andre Landes Befolkninger ere Amerikanerne vel nok meget tilbøjelige til at protestere mod bestaaende Forhold og til at forlange Forbedringer. Men dette betyder aldeles ikke, at de ikke ere lykkelige. De socialdemokratiske Deklamationer om Arbejdernes ulykkelige Kaar, skulle ikke tages for alvorligt. Social Agitation er bleven en Sport, en Slags Folkeforlystelse. Folk trænger til Bevægelse, til Sport af forskellig Art. »Our contentment is kinetic, not static«. Befolkningens store Masse har i Virkeligheden en meget optimistisk Livsopfattelse. Selve de Personer, der skrive de værste Brandartikler mod det nederdrægtige Kapitalist-samfund, vise sig ved nærmere Bekendtskab ofte at være rigtigt gemytlige Kammerater.

Men Dr. Cooley maa dog indrømme, at der er en Undtagelse fra Reglen: Befolkningens store Masse har den kraftigere Konkurrence bragt Liv i, og den befinder sig særdeles vel derved. Men visse sartere, mere sensible Naturer lide ved Synet af den stærke Konkurrence. De trænge ikke som Befolkningens Masse til Konkurrencens Spore; den irriterer dem blot. Hvis de overhovedet ville acceptere en Konkurrence, maatte

det være en mere forskeltagende end den nuværende. Den bestaaende Samfundsorden er dem ikke symmetrisk nok, ikke æsthetisk nok. De forfalde ofte til excentriske sociale Anskuelser og forøge gerne Dagens pessimistiske Deklamationer. Ved Synet af den Konkurrence, som Enhver af os maa og skal leve i, udbryde de med Thomas a Kempis: »tædet valde sic cotidie vivere in lite«, idet de glemme Ordet:

Vivere est militare.

A. P.-St.
